

Marja Tijs
Sharon Holterman

DE ONDERZOEKENDE HOUDING VAN LERAREN

Op academische basisscholen doen leraren samen met studenten van de KPZ onderzoek. Om leraren hierin te ondersteunen is op de KPZ een driejarige cursus ontwikkeld tot onderzoekscoördinator. In het derde jaar van deze cursus voeren de leraren zelf een onderzoek uit op hun school. Marja Tijs en Sharon Holterman hebben op kbs de Linderte in Raalte onderzoek gedaan naar de onderzoekende houding van leraren. Voor Veerkracht hebben ze hierover een artikel geschreven.

“De ideale leraar van nu is een onderzoekende leraar. Hij denkt kritisch na over zijn ervaringen in het onderwijs, vraagt zich af of dat onderwijs wel goed genoeg is voor zijn leerlingen en verzamelt en bewerkt gegevens om daar een stevig antwoord op te krijgen” (Bruggink & Harinck, 2012).

Al jarenlang wordt er op kbs De Linderte in Raalte onderzoek verricht naar het meest passende onderwijs voor deze school en haar leerlingen. De focus lag de voorgaande drie schooljaren op modern taal- en woordenschatonderwijs. Het afgelopen schooljaar is er op deze academische opleidingsschool tevens onderzoek gedaan naar de wijze waarop leraren aankijken tegen het hebben van een onderzoekende houding en naar de mate waarin leraren zich competent voelen om onderzoeksmatig te werk te gaan. Er is een vragenlijst afgenomen, die is opgesteld aan de hand van een uitgebreid theoretisch kader, over de onderzoekende leraar. Binnen dit artikel zal dit worden toegelicht en worden er aanbevelingen gedaan om een onderzoekende houding te ontwikkelen.

DE ONDERZOEKENDE LERAAR

Waarom dienen leraren te beschikken over een onderzoekende houding? Een onderzoekende houding houdt in dat je je bij de uitvoering van je beroep voortdurend afvraagt of wat je doet wel het beste is voor je leerlingen.

Een onderzoekende houding wordt enerzijds gezien als een voorwaarde voor het kunnen doen van onderzoek of het tot stand brengen van onderwijsinnovatie. Anderzijds als een intentie tot verbetering van het handelen binnen de onderwijspraktijk. Binnen de lerarenopleiding wordt er ook steeds meer nadruk gelegd op een onderzoekende houding die is uitgewerkt in de beroepscompetentie ‘competent in reflectie en ontwikkeling’. Maar wat is nu precies de aanleiding voor de toenemende aandacht voor onderzoek door leraren? Het feit dat niet alle leraar competenties binnen de lerarenopleiding even diepgaand aan bod kunnen komen, maakt onderzoek een geschikt middel om te blijven professionaliseren. Onderzoek blijkt een middel te zijn om theorie en praktijk beter op elkaar af te stemmen en verschaft het inzicht in wat de leraar aan het doen is. Om hier goed richting en sturing aan te kunnen geven ontstaat de behoefte om vanuit onderzoeksgegevens vorm te geven aan dat wat goed werkt binnen de onderwijspraktijk. Het Ministerie van OCW (2007) spreekt in dit kader van ‘opbrengstgericht werken’ in scholen. Opbrengstgericht werken betekent dat leraren zich in het bijzonder op leeropbrengsten moeten focussen. Toetsresultaten spelen daar een rol in, maar ook de observaties binnen de dagelijkse onderwijspraktijk zijn van belang. Zowel pedagogische- als didactische gegevens kunnen meer betrokken worden bij het analyseren om te komen

tot adequate en passende leerdoelen en interventies. Leraren moeten op een kritische manier naar hun eigen onderwijs kijken en dat willen verbeteren.

Deze manier van professioneel handelen vereist volgens de Onderwijsraad (2013) dat leraren goed weten waarom ze iets doen. Het gaat er niet alleen om wat er binnen een situatie mogelijk is, maar ook wat de leraar zelf wenselijk, waardevol of belangrijk vindt. De leraar moet binnen zijn eigen praktijksituatie voortdurend zelf keuzes maken over wat de meest geschikte handeling is. Dit vraagt om praktische wijsheid. Dit is niet vanzelfsprekend aanwezig bij iedere leraar, maar ontstaat vanuit een wisselwerking tussen theorie en ervaring.

EEN ONDERZOEKENDE HOUDING EN ONDERZOEKSVAAARDIGHEDEN

Met een onderzoeksmatige manier van werken wordt bedoeld dat leraren in staat zijn om data te kunnen lezen, begrijpen en interpreteren. Om op deze manier te kunnen werken moet je enerzijds beschikken over onderzoeksvaardigheden, anderzijds over een onderzoekende houding. Ze hangen nauw met elkaar samen, maar de onderzoeksvaardigheden vormen de ‘tools’ voor het ontwikkelen van een onderzoekende houding. In de zelf ontworpen vragenlijst die onder de leraren van kbs de Linderte is afgenomen, wordt bijvoorbeeld gevraagd of leraren in staat zijn om verzamelde gegevens of observaties te verwerken en analyseren en of zij daaruit passende conclusies kunnen trekken.

DE BEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN VAN HET ONDERZOEK

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt dat de leraren op kbs de Linderte hun werk als zeer betekenisvol en belangrijk ervaren en zich kundig genoeg voelen om het leren van de leerlingen te beïnvloeden. Deze aspecten kenmerken de betrokkenheid en bevlogenheid van deze leraren en vormen een belangrijk uitgangspunt voor de onderzoekende leraar. De laagste score is toegekend aan het onderdeel ‘toepassen van de literatuur’. Het blijkt voor leraren soms lastig te zijn om de juiste bronnen te selecteren en de literatuur vervolgens toe te passen in situaties binnen de eigen groep of nieuw verworven kennis te delen met collega’s. Verder is er door de leraren zeer verschillend gescoord binnen het onderdeel ‘onderzoekende houding’. Dit zou een mooi aanknopingspunt zijn om de samenwerking tussen leraren nog meer te stimuleren en van elkaar te leren. Hierbij kan er gebruik worden gemaakt van de methodiek van Lesson Study (Buitenhuis & Rosier, 2013). Lesson Study richt zich op

Bij de onderzoekende houding worden drie samenhangende elementen onderscheiden: de vaardigheid om onderzoek te ontwerpen en uit te voeren, een positieve houding ten opzichte van onderzoek en een onderzoekende, kritische kijk op de eigen lespraktijk in verbinding met ons beeld over goed onderwijs. Bruggink en Harinck (2012) hebben aan de hand van literatuuronderzoek de negen meest genoemde kenmerken van een onderzoekende houding vastgesteld. Deze kenmerken zijn verwerkt in de vragenlijst die is afgenomen op kbs de Linderte.

Nieuwsgierig zijn/ willen weten/ je dingen afvragen

Graag willen weten wat er achter een probleemsituatie schuil gaat en positief tegenover het doen van onderzoek staan. Het stellen van vragen betekent niet dat er direct een antwoord moet worden gegeven, maar het zet een leraar aan tot dieper nadenken.

Een open houding/ op zoek naar eigen vooronderstellingen/ oordeel kunnen uitstellen

Een onderwerp vanuit een open vizier bekijken en niet vanuit een vooraf ingenomen standpunt of enkel vanuit een eigen referentiekader.

Kritisch zijn: is het wel zo?/ zaken in twijfel trekken

De kwaliteit en inhoud van informatie kritisch beschouwen en contrasterende opvattingen vergelijken.

Willen begrijpen/ tot inzicht willen komen/ willen doorgronden

De persoonlijke intentie en gedrevenheid hebben om een situatie beter te kunnen begrijpen door een dieper inzicht en daarnaar te kunnen handelen. Graag nieuwe dingen willen leren binnen de onderwijspraktijk.

Bereid zijn tot perspectiefwisseling

Een situatie vanuit meer kanten bekijken om zodoende tot een gedegen en gefundeerd inzicht te kunnen komen.

Distantie nemen van routines/ vraagtekens bij het vanzelfsprekende/ gebaande paden durven verlaten/ eigen richting durven kiezen

Vanuit een kritische houding een eigen richting durven kiezen en niet vanzelfsprekend door te gaan op het welbekende pad.

Gerichtheid op bronnen/ willen voortbouwen op eerdere opvattingen en ideeën

Proberen om nieuwe kennis en inzichten te verkrijgen door gebruik te maken van verschillende bronnen. Het kan daarbij zowel gaan om schriftelijke bronnen geba-

seerd op wetenschappelijke inzichten als om kennis en ervaringen van andere personen.

Gerichtheid op zeker weten/ goede bronnen willen gebruiken/ nauwkeurig willen zijn

Betrouwbare bronnen kunnen selecteren om correcte en nauwkeurige informatie te verkrijgen.

Willen delen met anderen/ onderdeel willen zijn van leergemeenschappen

Gegevens of informatie kunnen generaliseren door nieuw verkregen inzichten te delen met anderen (collega's, ouders, leerlingen, de wetenschap). Het is essentieel om deze informatie uit te wisselen, om de kloof tussen de wetenschap en de onderwijspraktijk te verkleinen.

samenwerkend leren van leraren en benut alle informatie van effectief onderwijs om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Deze methode gaat uit van de expertise van de leraar. In een klein groepje wordt bijvoorbeeld een rekenles voorbereid door leerkrachten, waarbij de instructie centraal staat. De doelstellingen worden gezamenlijk geformuleerd en ook kijken de leraren samen naar verschillende gegevens van hun groep. Deze gegevens worden geanalyseerd en daar worden passende conclusies uitgetrokken. Wanneer de les is voorbereid, wordt deze uitgevoerd en geobserveerd door andere leraren. Vervolgens wordt de les weer samen geëvalueerd en bijgesteld. Het doel van deze werkwijze is om na te gaan in hoeverre de lesinhoud, doelstellingen en gebruikte werkvormen het leren van de leerlingen bevordert. Het delen met anderen kan plaatsvinden binnen de eigen onderwijspraktijk, maar ook zeker daarbuiten. Deze methodiek, waarbij wordt ingezet op een intensieve samenwerking tussen leraren, sluit aan bij de onderwijsinnovatie 'professionele leergemeenschappen' die binnen onderwijsstichting Mijnplein centraal staat.

Leraren zullen niet van de ene op de andere dag onderzoeksmatig werken, dit is een proces dat vraagt om een andere manier van denken en werken. Bij het ontwikkelen van een onderzoekende houding blijkt het van belang dat leraren op de hoogte zijn van wat hieronder wordt verstaan en of ze daarbij de juiste beelden hebben. Belangrijke voorwaarden voor het ontwikkelen van een onderzoekende houding, komen voort uit een hoge interne motivatie. Belangrijk hierbij is dat leraren zich meer zullen identificeren met het doen van onderzoek als het onderwerp aansluit bij de dagelijkse praktijk. Uit het onderzoek blijkt dat leraren op kbs de Linderte zeer gedreven zijn om hun eigen onderwijs

te verbeteren en probleemsituaties op te lossen.

Een specifieke leerlijn binnen de lerarenopleiding, waarbij de onderzoekende houding is verweven binnen het curriculum, blijkt positief bij te dragen aan de onderzoekende leraar. Ook blijkt een onderzoekende houding te worden versterkt door zelf te participeren in een onderzoek. Om dit verder te ontwikkelen op kbs de Linderte worden leraren in staat gesteld om zelf aan het werk te laten gaan met een (probleem)situatie binnen de eigen groep. Hierbij is de bedoeling dat de leraren vanuit praktische wijsheid, oplossingen zoeken voor een kleine vraagstelling of probleemsituatie en zodoende tegemoet komen aan de behoeften van de leerlingen. Hierbij is het belangrijk dat leraren bekend raken met de fasen van de onderzoekscyclus (oriëntatie, richten, plannen, verzamelen, analyseren, concluderen en rapporteren), maar dat ze bovenal een positieve ervaring opdoen bij het zoeken naar en uitwisselen van oplossingen voor een eigen situatie die haalbaar blijft.

LITERATUURLIJST

- Bruggink, M., & Harinck, F. (2012). De onderzoekende houding van leraren: wat wordt daaronder verstaan? *Tijdschrift voor lerarenopleiders (VELON/VELOV)*, 33(3).
- Buithuis, A., & Rosier, W. (2013). *Lesson Study, dé oplossing om teamleren succesvol in te zetten*, basisschoolmanagement, september.
- Harinck, F., Kienhuis, J., & De Wit, T. (2009). *Waarom zijn de bananen krom? De onderzoekende houding in bachelor- en masteropleidingen op de hogeschool*. Antwerpen: Garant.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepsmas, W. (2007). *Ontwikkelen door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht: Thieme-Meulenhof.
- Krüger, M.L. (2010). De invloed van schoolleiderschap op het onderzoeksmatig handelen van leraren in veranderingsprocessen. Eindrapport Kenniskring Leren en Innoveren. *Kenniscentrumreeks*, 6.
- Leeman, Y., & W. Wardekker (2010). Leraren leren met behulp van onderzoek over pedagogische kwaliteit? *Tijdschrift voor lerarenopleiders (VELON/VELOV)*, 31(2).
- Meijer, P., Meierink, J., Lockhorst, D., & Oolbekkink-Marchand, H. (2010). (Leren) onderzoeken door docenten in het voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studiën*, 87, 232-252.
- Ministerie van OCW (2007). *Scholen voor morgen. Samen op weg naar duurzame kwaliteit in het primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- Onderwijsraad (2013). *Leraar zijn*. www.onderwijsraad.nl/publicaties/2013/leraar-zijn/item5072